

Міністерство освіти і науки України

Електронний посібник

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НАСЕЛЕННЯ
КАРПАТ**

Ч.2

(Хрестоматія. Упоряд. О.Дрогобицька)

Івано-Франківськ, 2014

ЗМІСТ

Витвицький С. ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ПРО ГУЦУЛІВ (фрагмент).....	3
Кайндль Р. ГУЦУЛИ: ЇХ ЖИТТЯ, ЗВИЧАЇ ТА НАРОДНІ ПЕРЕКАЗИ (фрагмент).....	5
Франко І. ЛЮДОВІ ВІРУВАННЯ НА ПІДГІР'І (фрагмент).....	17
Шекерик-Доників П. РІК У ВІРУВАННЯХ ГУЦУЛІВ (фрагмент)...	35
Шухевич В. ГУЦУЛЬСЬКА НОША (фрагмент).....	52

Витвицький С. Історичний нарис про гуцулів. – Коломия: Світ, 1993. – 96 с.

Шкідливі і нешкідливі забобони гуцулів

Зважаючи на низький рівень освіченості, гуцули мають шкідливі для них або нешкідливі забобони.

До нешкідливих можна прилічити:

Постійне вогнище на полонинській стаї – як залишок поганства.

Кічки на воротях у день святого Юрія, аби не шкодила відьма.

Обкурювання худоби усіляким зіллям і дивні примовляння при тому.

Кружляння орла над полониною, як знак злої ворожби для овець.

Перебігання котом, тобто зайцем, шляху подорожньому.

Перехід дороги з порожніми коновками.

«Мені зозуля не закувала, а завила». Навесні вперше почувши голос зозулі, рахують, скільки разів вона озветься. Якщо лише раз, то це є знаком близької смерті.

«Як віха біла а небі, будуть люди умирати, а як червона віха, буде війна велика». Віха – то вогонь комети.

Хто при шлюбі на рантух першим стане, той буде в хаті рядити.

Намасти брови олійом з василька (зілля), мусить тя любити.

Як ворон з долу закрюкає, буде сварка.

Мають гуцули і забобон, що можна овече молоко на кров замінити.

Вірять також у «злі очі», в те, що «уроки ся вхопили».

До злісних і шкідливих забобонів належать:

Підсипання порога в хаті вогнем чи худоби попелом, тобто помішшо різних кісток і золи. Голодна худоба як злиже такий попіл, то гине.

«Походи-но» (почекай-но), враже! Ой дам я тобі космацької соли», тобто миш'яку. У Космачі є досить багато справжньої солі, але повинен бути й миш'як, який, звичайно, сусідить з покладами срібла чи олова. Гуцули, правда тримають у таємниці те місце.

До шкідливих забобонів належать і такі, що забороняють убивати гадину і підтримують злочини.

«Не бий софію (гадину), бо ти умре мама рідна».

«Не присягавим на душу, але на камінь». Присягаючи за поясом тримають камінь.

Ще один за давніми пересуд досить таки шкідливий для моральності. Деякі гуцулки, особливо молоді вдови і покритки, стараються тим зневинити свою неморальність. Ці жінки твердять, ніби кожна з них зобов'язана стати матір'ю певної кількості дітей (якої саме, то відомо лише їм особисто). Інакше б на сташнім суді за непослух кожна з них отримала б заслужену кару.

Кайндль Р. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці: Молодий буковинець, 2000. – 208 с.

Сватання і весілля

Сватане відбувається здебільшого в час різдвяних свят або в м'ясицю, рідше восени. Хлопець, який бажає одружитися, обравши собі двох сватів з-посеред своїх родичів або друзів, іде ввечері в хату обраниці. «Добрий вечір, - звучить вітання прибулих, - Бог зайшов до цієї хати і ми з ним; є у вас дівка на виданні?» Як тільки батько дівчини відповість на запитання «так», свати кажуть знову: «Гаразд, ми прийшли, щоб з Божою поміччю з'єднати дітей!».

Тоді хлопець ставить на стіл повну пляшку горілки, наливає повну чарчину і випиває за здоров'я дівчини. Якщо вона потім візьме знову наповнену чарку і

вип'є горілку, то це значить, що сватання прийнято. Далі воно скріплюється поцілунками і не потрібно, щоб спершу відбулися формальні заручини. Якщо, навпаки, дівчина подає келих далі, не спорожнивши його, або ставить на стіл, то свати забирають свою пляшку і йдуть в іншу хату шукати свого щастя.

Здебільшого обидві сторони, які вступають у шлюб, походять з тієї ж місцевості. Про посаг (вино, зміни) дівчини переговори ведуться в той же вечір сватання. Воно складається, як правило, з двох чи трьох повних наборів убрання, грубих килимів з овечої вовни, білизни, корів і овець. Земельні ділянки дівчина отримує переважно тільки тоді, коли в неї немає братів. За звичаєм одружуються спочатку старші діти, проте буває, що погоджуються на одруження молодших дітей перед старшими. Не бракує впливу батьків на вибір їх дітей, але в горах він не такий значний, як у русинів з передгір'я.

День вінчання остаточно визначається тоді, коли молоді люди витримали у священика іспит з молитов. Відвідини церкви з метою

складання цього спиту народ називає на отченаші, себто (відвідини) заради отченаша.

Весіле відбувається звичайно в січні або в лютому, так що в більшості випадків між сватанням та одруженням проходить лише кілька тижнів. Вже з цієї причини рідко трапляється, щоб укладені обітниці розривалися. Якщо ж таке трапляється, у випадку, коли одна сторона закидає іншій аморальні вчинки, то відступаюча сторона мусить відшкодувати другій зроблені до того часу видатки. Тут же після сватання готуються до весілля. Хати прибираються й відмиваються, ставляться наготові запаси страв і напоїв. Цього потрібно немало, адже число гостей здебільшого велике, а весілля триває три-чотири дні. Але й гості приносять продукти харчування з собою.

Напередодні вінчання збираються в обох хатах гості, які були запрошені урочисто нареченим (кнезь, себто князь) і нареченою (кнегиня, себто княгиня) раніше або й у той же день. З цією метою наречений і наречена, перший у супроводі одного або двох друзів, остання з кількома дружками, ідуть окремо в різні хати і дружба або дружка промовляють наступні слова: «Просили вас тато і мама нареченого (нареченої), потім наречений (наречена) і я прошу вас, щоб ви були такі добрі прийти на весілля». У цьому запрошувальному ходінні обидва походи супроводжуються кількома музикантами; лунають також пістолетні постріли. Але коли в обох хатах гості вже зібралися, в знак свята ставлять на столи ялинки, прикрашені різноколірною шерстю, і запановує радісне розважання за святковою учтою; впродовж всієї ночі танцюють і грають. За святковою учтою; впродовж всієї ночі танцюють і грають. Коли вже світає, зшивають вінок для молодої з листя барвінку (вінчик), прикрашений золотими блискітками й монетами, прикріплюють до вінка також часник, як запобіжний засіб проти всього злого. За цією роботою в деяких

місцевостях співають належну пісню; для всіх інших етапів весіля, на відміну від звичаю у русинів з передгір'я, немає ніяких особливих пісень; переважно кожен співає, що йому заманеться. Як тільки вінок виготовлений, кладуть його дівчині на голову, супроводжуючи дійство висловами благословення; а голку, яку використовували при роботі, залишають застромленою в листках. Після цього молода проходить з дружками тричі довкола стола і стає потім на коліна перед батьками, щоб подякувати їм за проявлені добродіяння і отримати від них благословення. Те ж саме відбувається в домі молодого; для нього теж зшивають вінок і урочисто прикріплюють до його шапки. Крім цих вінків, молодий з молодою несуть на лівих руках великі, виготовлені з твердо висушеного сиру, кільця (колач); голова молодої подекуди обв'язується від підборіддя до маківки хустиною, а на плечі накидають дві або лише одну хустину. Поверх звичайного святкового убрання молодята одягають потім ще й довгі плащі (манта, гугля), де-не-де прийнято, щоб молода замість запасок, що заступають спідницю, одягала справжню спідницю з синього сукна, прикрашену на нижній облямівці золотими обшивками; поверх неї вона носить тоді ще й передню запуску. Усі гості теж святково одягнені, дружби й дружки прикрашені квітами.

Вінчання проводиться в деяких околицях тільки в четвер або в неділю, бо вважається, що тільки ці дні приносять щастя, причому завжди перед обідом. У домовлену годину молодий і молода вирушають з їх батьківських хат верхи на конях у супроводі показного почету, щоб податися до церкви. Перш ніж вони покинуть обійстя, батьки обсінують їх пшеницею. До почету молодого й молодої належать, крім інших гостей, вінчальний батько і вінчальна матка, обрані рідними батьками. Молодого супроводжують ним самим вибрані дружби, а молоду – нею ж підібрані дружки. Попереду походу несуться ялинки, прикрашені різнобарвною шерстю. Перед церквою обидва гурти зустрічаються, і тепер в ній відбуваються через обмін обручками формальні заручини, іаиювліне, і

одразу після цього здійснюється вінченє. Як тільки молодята вийшли з церкви, молодий тричі погладжує молоду батогом, на знак, що він став тепер її господарем. Молодого й молоду підсаджують знову на їх коней. Гримлять постріли з пістолів і всі їдуть вскач до хати молодої. Одначе на якомусь відрізку дороги похід молодого відстає, між тим, як молода з її почетом поспішає вперед. Перед хатою її знімають з коня разом з сідлом і біля двірєй її зустрічає мати з благословляючими висловами. Після цього всі направляються до світлиці, і тут її свідки водять знову молоду тричі довкола стола. Потім вона сідає на призначене їй почесне місце; при цьому вона непомітно підставляє стільки пальців руки під себе, скільки років вона бажає ще залишитися бездітною. Свідок підходить потім знову до молодої і тричі розмахує півколом перед її обличчям калачем; потім підносить його навпроти сонця і питає молоду: «Що ти бачиш?». Вона відповідає: «Я бачу дивовижно гарний світ, але у Бога - найкраще».

Тим часом молодий зі своїми супровідниками заїхав у двір. Він пересилає молодій дружбою кільце з сиру, котре він ніс на руці під час вінчання, а вона відсилає йому своє. У деяких місцевостях молодята обдаровують одне одного при цій нагоді повною мискою кукурудзяних зерен. У двір виходить господиня дому, тричі обходить довкола молодого і його супроводу й обкидає їх пшеницею. Відтак вона пальцем обмазує рот молодого медом; між тим свідок підходить з його калачем, розмахує ним і ставить те ж саме запитання, що ставив перед тим молодій. Молодого так само знімають з коня разом з сідлом і проводять у хату, після того, як батьки молодої пов'язали його юним супровідникам (боєрі, себто воїни, знатні) через плечі барвисті хустки. Тут він виявляє, що його місце біля молодої зайняте братом або якимось родичем молодої. Тепер починається торг за молоду. «Скільки ти просиш за місце?» - починає молодий. «Триста Гульденів», - отримує він навмання сказане у відповідь. «Це забагато», - заперечує молодий, і починається торгування, поки молодий не придбає молоду і місце біля неї за малий грошовий внесок або за топірець і не

прожене батогом супротивника до дверей; тепер і молодій знову припадають три удари.

Без згаданого подарунку родичеві, той міг би відмовити у виданні молоді; зате подарунки молодого для молоді та її матері є тільки добровільними; вони складаються із взуття і хусток. Прийнято давати й інші подарунки, проте ніколи молодий не отримує подарунка від молоді або її сім'ї. Затемолоду пару часто обдаровують вінчальні батько й матка худобою та вбранням. А весільні гості приносять з собою калачі, плоди або хустки для молоді; прийнято також грошові подарунки.

Протягом святкового обіду, який подається тепер, мала дівчинка тримає за спиною молодяг запалену свічку. Вона називається сьвітеука, це значить - носителька світла, і вона отримує за свою службу рушник і калач. Після веселого розважання молодий подає, нарешті, знак до від'їзду. Молодята і їх супутники знову сідають на коней і разом їдуть до хати батьків молодого. Ті урочисто благословляють їх і обсипають пшеницею, всі входять у хату і розважаються тут до пізньої ночі. Після цього свідки і дружби проводжають молоду пару до спальні. Тут один дружба знімає насамперед молоді, потім і молодому, взуття, після чого гості відходять. Вранці молоду пару розбуджує матка, а молода, як тільки вона одяглася, покриває голову хусткою на знак, що вона вже жінка. Одруження залишається дійсним, навіть якщо гуцул виявив, що його молода вже не дівчина.

На третій день весілля святкується пропій. Молоду пару відвідують тільки батьки молоді, причому тут не повинно бути нестачі в напоях.

Вісім днів після шлюбу відбувається, нарешті, відвод, введення молоді пари до церкви, та зміни, тобто видача посагу. У цей день молодята відвідують батьків молоді і забирають там придане. У деяких місцевостях ця передача відбувається в наступний день після пропою. Отже, на четвертий день весілля. Треба зауважити, що й передача подарунків з боку свідків відбувається не в день весілля, а пізніше, як це

було зазначено щодо подарунків хресних батьків. Молоде подружжя передає вінчальним батькам чотири калачі та отримує взамін подарунки. Втім, це свято називається так само колачини.

Як встановлення згаданих ялинок на столах означає початок весілля, так і їх зняття означає закінчення весільного свята. Треба відзначити, що кільця з сиру, що їх несли при вінчанні молодята, часто зберігаються довгі роки на згадку про цю подію.

Насамкінець треба ще зауважити, що старі парубки в гуцулів не є рідкістю. Втім, вони ведуть упорядковане домашнє господарство і доручають порядкування в ньому найнятій господині, яка виконує всі обов'язки жінки. Бувають і старі незаміжні гуцулки, як вже було згадано. Особи, які живуть у незареєстрованому шлюбі, присягають один одному на вірність і покірливість при грудці солі і двох запалених воскових свічках.

Сім'я

Уся споріднена громада позначається як рід, род, родина, родія, пол, фамілья, свої, своякі або, врешті, креуні. Чоловічу лінію називають: мужецкі пол, отчевскі род, по отчеві, або по чоловіці-, жіноча лінія називається: женські пол, матереньскі род, по матере, по жінці. Перевагу надають чоловічій лінії; це виражається особливо в тому, що в шлюбних негараздах покладаються більше на рідню по чоловічій лінії...

Позашлюбні діти (звидиницні гіти, бенкарти, байструки, бахури) носять прізвище матері, яка тільки в дуже рідкісних випадках погоджується назвати їх батька. До цих дітей обов'язково пристає ганьба їхнього походження, проте гуцул, здається, досить поблажливо ставиться до цього.

Сімейне коло розширюється далі завдяки кумівству. Воно буває двох родів, а саме: через свідчення при хрещенні (кумство) і, по-друге, через участь у вінчанні (у батьках). Кумів та батька й матку називають ще нанашко, нанашка; хрещеники або одружені називаються фіни (фін, фіна). Між родичами нанашків і фінів існує духовна спорідненість. Крім загальновідомих прав і обов'язків вінчальних батьків, ніяких особливих не відзначено. Кумами, зрештою, можуть бути обрані також особи, які належать до інших християнських церков, проте, хоч один з них має належати до того ж віросповідання. Це є, зрештою, вимоги, які впливають з церковних законів.

Усиновлення трапляється дуже часто в гуцульському краї. Звичним приводом для цього є бездітність і прагнення мати опору в старості. Іноді усиновленням карають неслухняних і непокірних дітей, причому вони частково або й зовсім втрачають майно рідних батьків. Втім, треба розрізняти два види усиновлення.

Перше схоже, принаймні, до певної міри, на усиновлення в розумінні цивільного кодексу. Подружжя бере сироту або дитину, яку батьки віддають, за свою. Вона працює в господарстві як слуга або наймичка, а

згодом названі батьки наділяють її деяким майном і одружують. Загалом це прийняття на місце дитини є, фактично, укладенням угоди, вигідної для названих батьків, бо вони отримують з усиновленими дітьми дешеву робочу силу.

Ще більше це проявляється в другому виді усиновлення. В цьому випадку годованцями не є юні або бідні особи, а здебільшого самостійні й заможні господарі. Старі, частіше безсімейні, гуцули усиновляють їх за умови, що вони будуть доглядати названих батьків до самої смерті і зрештою належно поховать, за що й отримають їхнє майно. Таких «прийманих дітей» обирають нерідко серед євреїв, бо припускається, що вони будуть дотримуватися взятих на себе обов'язків заради власної вигоди; зате з родичами надзвичайно рідко вступають в такі відносини, від них найменше можна сподіватися дотримання зобов'язань, бо вони вважають, що й без того мають право на спадщину. Зрештою, зрозуміло, що зв'язок між такими названими батьками й годованцями є цілком протилежний нашим звичним поглядам. Усиновлений є, власне, годувальником, а названі батьки стають годованцями. Незважаючи на це, усиновлені звертаються до названих батьків словами гедику або дедику, ненко або ненько, отже: батечку, матінко, а ті кажуть їм: синку. Іноді приймаються два «годованці», а саме: гуцул і єврей. Трапляється також в окремих випадках, що названі батьки передають право годованцеві користуватися господарством вже за життя. Угоди, які незмінно лежать в основі цих усиновлень, укладаються, як правило, письмово, рідше – усно перед свідками. Якщо годованець не дотримується своїх зобов'язань, то угоду можна скасувати. Розвиток цього своєрідного усиновлення, зрештою, можна легко пояснити, якщо взяти до уваги важкі життєві умови в горах, які створюють, особливо старим самотнім людям, непоборні труднощі. Із послабленням цих важких відносин внаслідок прогресивного розвитку культури й одночасно зростаючої ціни на земельну власність ця інституція починає вже занепадати в деяких місцевостях.

Службові угоди укладаються або на півроку, тобто від дня св. Юрія (28 квітня за ст. ст. – 5 травня за н. ст.) до свята св. Дмитрія (26 жовтня за ст. ст. – 7 листопада за н. ст.), або від св. Дмитрія до св. Юрія, а то й цілорічно - від одного названого терміну до повернення до нього через рік. Платня складається з одежі й худоби. Так, наприклад, в громаді Сергіїв наймит отримує за цілий рік такий заробіток: дві пари вбрання, які складаються з двох плащів, двох пар штанів, двох сорочок, двох пар постолів, овечої хутряної шапки і капелюха), відтак теляти або вівці; а цілорічний заробіток наймички складається також з двох, хоча й дешевших, плащів, двох спідниць, двох сорочок, двох пар постолів і вівці. За півроку служби наймит отримує, крім худоби, тільки одну пару вбрання. Зрештою останнім часом заведено також оплату грошима. Договір про службу укладається усно в присутності двох свідків. Приблизно за місяць до закінчення служби можливе з обох сторін скасування договору; однак слід зауважити, що іноді наймит змушений додатково працювати ще два тижні безоплатно, як то в народі кажуть, один тиждень для собак і один для котів.

Ставляться до слуг, зрештою, так само, як і до власних дітей. Вони харчуються за тим же столом, беруть участь у всіх домашніх святах і взагалі зараховуються до складу сім'ї. Іноді тямущі слуги досягають особливого впливу в домашньому господарстві, і в таких випадках вінчана жінка поступається наймичці. Наймити, як правило, стоять вище служниць і наглядають за ними. Коли слуга одружується, він нерідко отримує від пана особливі подарунки. Пристарілі вірні слуги залишаються переважно в сім'ї хазяїна і намагаються бути корисними, виконуючи різні дрібні послуги. Після смерті такого слуги його майно часто припадає панові, зокрема, худоба, яку він собі заробив за час служби.

До сім'ї гуцул зараховує якоюсь мірою і свого гостя. У гостинності справжній гуцул майже не знає меж: він ділить усе зі своїм гостем, а в давніші часи - іноді навіть свою шлюбну жінку. Видатних гостей він вітає

хлібом-сіллю в знак особливої поваги. Гостювання часто триває багато днів підряд; гостинці даруються і приймаються. Коли гість покидає дім, домочадці привітно проводжають його. Якщо це не відбувається, то подекуди означає, що хотіли б, щоб гість невдовзі знову прийшов. Наскільки привітно зустрічають навіть зовсім чужих людей може підтвердити уривок з листа подорожуючого:

«...Про гуцульську гостинність ви напевне вже багато чули, але справжнє поняття про неї отримаєте тільки тоді, коли ви самі на собі відчуєте її. Привітність прийому, зворушлива квапливість у готуванні обіду, сердечне припрошування, намагання показати себе, при обмежених і недостатніх можливостях, гідним свого гостя, - все це вражає, радує, причаровує. Як обережно відходила одна з жінок, яка при нашому входженні в хату чесала вовну, зауважуючи, що волокна могли б потрапити в їжу; як старанно стежила гуцулка, стоячи біля печі, за потріскуванням відкритого вогню, щоб ніяка вуглинка не впала в кухонний посуд; і так далеко сягає сільська прислужливість гостеві, що приносять з комірки ще невживані ложки, які є, зрозуміло, тільки дерев'яні. Так господиня старається всіляко вшанувати гостя, вона припрошує його до всього, що має в своїх запасах. Насамперед, для пиття - холодне солодке молоко в гарних порцелянових горнятках; потім кулешу (густу кукурудзяну кашу), яку вона вивернула з котла на виточений круг (дощата підставка); до цього збиті і розмішані в киплячому маслі яйця; потім знову солодке й квасне молоко і, нарешті, на десерт чорниці, які, після виразного запевнення, після молока не зашкодять, бо це «здорові ягоди», чого, наприклад, про малину сказати не можна.

Єдина гризота, яку гість має в гуцульській хаті, це - як винагородити люб'язність милих господарів. Відповідного подарунка подорожуючий, звичайно, не має під рукою, а грошей пропонувати гуцулам за їх гостинність ніколи не можна. Ми непомітно всунули гроші під одну з мисок. Тоді швидко піднялися, подякували й попрощалися. Домашні як

сердечно зустріли нас, так і відпустили; дві жінки відпроварили нас аж поза сусідські паркани і вказали ближчу дорогу. Потиском руки ми попрощалися з нашими провідницями. Одна з них – вона назвала себе Анеця – напевне була колись гуцульською красунею; цьому відповідало її старанне вбрання і м'який голос, що є визначальною рисою гуцульських кокеток».

Характерним для гуцульської гостинності є також звичай, що гуцул, якщо він присів обіч дороги, аби поїсти, запрошує пригоститися кожного, хто проходить мимо. Це виражається звичайно звертанням: «Просимо і вас, хрещених». Дякують за це словами: «їжте з Богом», «споживайте здорові» або «нехай Бог поверне це на користь». Іноді відповідь випадає дотепною. Оскільки саме запрошення є часто тільки формальністю і не приймається, то відповідь «просимо» римують зі словами «саміу рот носимо» або питають: «Де у вас ложка?» і йдуть далі.

Залишається ще тільки розповісти про домашню спільноту у гуцулів або, скоріше, про залишки цього устрою. Вище вже було вказано на те, що проживання молодого подружжя у домі батьків чоловіка нагадує домашню спільноту. Було сказано про те, що багаті гуцули будують іноді наперед просторішу хату і в ній облаштовують також помешкання для сина. А втім, і в хатині, в якій наявні лише дві кімнати, є можливість надати притулок молодому подружжю, якщо в малій хаті прилаштувати піч і лавиці. Звичай «ношення вечері» у передріздвяний вечір, про який йтиметься нижче, і вже згадана клака можуть вказувати також на домашню спілку. Загалом цей устрій, крім поодиноких випадків, уже занепав. «Від домашньої спільноти, - як повідомляють з Сергіїв, - тепер можна знайти ще тільки рідкі сліди, тому що молодша генерація не хоче притримуватися її. У деяких сім'ях домашня спільність полягає в тому, що батько і мати з одруженими синами, дочками та внуками ведуть спільне домашнє господарство, а це виражається в тому, що батько має у всьому перше і останнє слово, називає все придбане синами і внуками своїм і покриває потреби членів

своєї спілки із спільних коштів; зі всіма домочадцями він поводить, як зі своїми неповнолітніми дітьми, а вони знову зобов'язані неодмінно бути слухняними йому. Але коли старійшина дому вмирає, то управління переймає його старший син або зять, якщо він до того здатний. Наприкінці ще зауважимо, що вживана і в Сергіях приказка: «Важко жити, коли юрба (глота) численна, як солома (полова), а стрий вже старий» стосується, безсумнівно, домашньої спільноти; під словом стрий у гуцулів треба б тоді розуміти старійшину дому. Варте уваги й те, що цей вислів спрямований проти домашньої спільноти.

Франко І. Людові вірування на Підгір'ї // Франко І. Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2010. – Т.54. – С. 117–211.

VI. Явища і предмети господарського життя

1. **Вуголь.** Коли з печі з горючого дерева при сні вуголь і вискочить аж насеред хати, то се знак, що хтось поспішає до тої хати.

2. **Горівка.** Як хто наливає другому горівки в чарку і не доливає, то видно, що йому зле зичить; як наливає і перелле, то кажуть: «О, видно, що з щирого серця». Як хто п'є горівку, то звичайно не допиває всю, але лишає пару крапель на дні і потім сильним замахом чарки випримує їх на стелю, — се на те, щоби діти в хаті росли. Декуди вірять, що в горівці на дні сидить дідько, і для того не годиться випивати аж до дна, а все треба лишити пару крапель. (Пор. Кноор, 167).

3. **Гріб.** Як кого поховають і гріб над ним висиплють, а той гріб до року западеться, то значить, що з того дому швидко ще хтось умре.

4. **Гроші.** Коли купець у торговий день дістане до рук перші уторговані гроші, то повинен тричі поплювати їх і мовити: «Тьфу! Тьфу! Тьфу! Най то буде добре напочаток!» Тоді весь день буде йому торг іти добре. (АУ. III, 52, 232).

5. **Двері.** Дверми рипати для забавки гріх, бо «біду возиться». На ніч не можна дверей лишати отвором, бо могла би всяка нечисть увійти до хати і нашкодити людям.

6. **Деготь.** Деготь святять і ним роблять хрести на дверях стаєн і хлівів проти чарівниць. Коли дитина має глисти, то їй мажуть дегтем попід ніс; сей запах спротивиться глистам, і вони повиходять. Деготь п'ють також від пропасниці.

7. **Дзвони.** Коли де дзвін ллють, то розпускають між народом якусь дивну новину, щоби дзвони були голосні, щоб їх голос так широко розходився, як та вість між на родом. Для того звичайно, коли люди

почують якусь ливоглядну вість, а не знати, хто і відки розпустив її, говорять: «Ну, то певно десь новий дзвін ллють». Коли ховають мерця, то дзвони говорять:

Бамбілю! Бамбілю!

З гостини до дому

На вічну дорогу!

Є такі попи у Бога щасливі, що як посвящать дзвони, то ними вліті відверне від села град і тучу, аби тільки в пору задзвонити. Але не кождий піп потрафить так посвятити дзвони.

8. **Дримба**, або дрімля — се такий інструмент до грання. На дримбі гріх грати, бо то на ній жиди грали, як вели Христа розпинати.

9. **Живий огонь**. Вівчарі, вигонюючи вівці пасти в полонину, як викрутять живого огню на Юря, то він повинен горіти не вгасаючи аж до Покрови. Якби загас перед тим, то се віщує велике нещастя. (Є г і і п Ь а и ш, 282).

10. **Зеркало**. Коли когут побачить себе в зеркалі, то перестане піяти. (Пор. К г е т е г, 89).

11. **Капелюх**. Капелюха не годиться класти на стіл, бо будуть кергиці дуже рити поле. В хаті не годиться стояти з капелюхом на голові; се гріх, бо в хаті є образй святі.

Не годиться давати свого капелюха іншому брати на голову, бо він може передати слабість і потому буде боліти голова.

12. **Колиска**. Хто колише порожню колиску, той дідька колише. В такій колиці потому дитина не може заснути. (Revue, IX, 113).

13. **Книжка**. Як хто читає книжку, а лишить отворену і піде десь, то зараз забуде, що читав. Є такі книжки — але їх простим людям до рук не дають, — що як їх читати, то можна злого духа викликати. То хто має голову до того, тому се нічого не пошкодить. Але інший слабій голови якби взявся до такої книжки, то або нагло вмере зо страху, або з розуму зійде.

14. **Круг.** Так називається велика лопата, на котрій саджають у піч паску. Круга не годиться уживати при печенні хліба. Коли йдуть у поле сіяти пшеницю, то здіймають круг (він звичайно стирчить на поді за кроквою) і вдаряють ним навхрест о поріг хатніх і сінешніх дверей, а тільки тоді переступає сей поріг господар, несучи пшеницю в мішку. Се на те, щоби пшениця зародила на паску.

15. **Купіль.** Коли діти йдуть купатися, то заким увійдуть у воду, кричать:

— Дідько з води, а я в воду!

А вийшовши з води, кричать знов:

— Яз води, а дідько в воду!

Перед Іваном Купайлом не можна купатися. Так само не можна купатися по заході сонця. Хто би скупався вночі перед Йорданом, той не зазнав би відтак ніякої слабости. Воду, в котрій купали новонароджену дитину, не можна виливати на гній ані під пліт, а треба вилляти в сад під живе дерево або в цвітник, щоб дитина росла і цвіла.

16. **Макогін.** Котрий хлопець змалку любить дуже облизувати макогін, як мак труть, той швидко полисіє. В Орельці кажуть, що такий буде мати лису жінку.

17. **Мід.** Як забагато меду наїстися, то буде пупцем течи. Коли діти мають кір, то треба їм дати «питушого меду», то зараз виступить висипка. (Federowski, 2398).

18. **Мітла.** Мітлою не годиться бити худобину, ані нікого, бо від того всхне, як те пруття в мітлі. (AU. III, 41).

19. **Огонь.** Коли в хаті є мала дитина, то не можна з хати давати огню, бо дитина буде плакати. (Орелець).

20. **Ожіг.** Ожогом не годиться бити худобину, бо зісхне і не буде годуватися. (Пор. Bartos, 322).

21. **Паска.** Як паска в печі западеться на середині, то хтось у домі, звичайно господар або господиня, того року вмере. (Bartos, 130).

Паски свяченої з маслом перший кусник, зараз по повороті з церкви, дають псу крізь вікно, а то на те, щоби в разі стеклизни пес пішов геть від обійстя і більше не вертався. (Пор. Bartos, 134).

Коли печеться паску, не можна підсипати мукою, бо буде попелиця на капусті. (Орелець).

Заким всаджати паску в піч, виганяють малих дітей із хати, щоби котре при всаджуванні не «зайойкало» (не скрикнуло з диву: «ой-ой»), бо тоді би паска в печі не росла.

22. **Печина**, тобто глина з печі, устругана і замішана з горівкою, помагає від заги.

23. **Писанки**. Як є мрець у селі, тоді не можна красити писанок, бо краска не прийметься. (Орелець).

24. **Підкова**. Загублену підкову, знайдену на дорозі, купці прибивають на поріг свого склепу кінцями до середини, щоби якнайбільше людей приходило до склепу. (AU.IV, 75; Кноор, 163).

Як чарівниці прибити підкову до босої ноги, то вона стратить свою міць. Тоді, як її підковують, то вона кричить, проситься, але потому дякує, бо відтоді лихий не має над нею моці.

25. **Помело**, котрим замітається в печі грань, заким саджати хліб, не годиться викидати на гній, а як зужиється, треба решту спалити.

26. **Помії**, що назбираються на Святий вечір, не треба виливати, але зілляти до горшка і сховати. Вони бувають помічні на різні слабості людей і худоби.

27. **Перевесло**. Коли жінки тягнуть коноплі з води, то перевесла з горсток годиться кидати за водою. Мати Божа ловить ті перевесла, сушить, тіпає, пряде і з тих ниток робить сіті. Перед Страшним судом буде ті сіті три рази запускати в пекло; хто менше грішив, вона того з пекла витягне. (Орелець).

28. **Прядіння**. Доки кукурудзи не відпрядуть, не можна в полі пряди. (Орелець).

29. **Рукав.** Коли чоловік рано вмиється, то рукавом гріх утиратися.
30. **Сито.** Як умерця винесуть з хати на подвір'я, то всім його своякам кажуть із хати дивитися на нього крізь сито, щоби не дуже за ним банували і швидко забули про нього.
31. **Скрипка.** Скрипку роблять із ялиці-громівки, тобто з такої, що в неї грім ударив, — тоді буде голосна. (AU. IV, 89).
32. **Сорочка.** Коли хто має брати на себе нову сорочку, треба перед тим пропустити крізь неї від обшивки вниз кусник острого заліза: ніж або бодай іглу. (Nowosielski*, II, 157).
33. **Сопілка.** Коли хто хоче гарно грати на сопілці, мусить налляти повну сопілку горівки і закопати в землю. По сімох днях треба відкопати; коли чорт випив половину, то треба закопати ще на сім днів. Наколи по сімох днях не буде горівки в сопілці, то парубок буде грати дуже гарно, навіть крізь сон. (Орелець).
34. **Стіл.** На столі не годиться сидати. Якби хто сів на столі, то йому весь зад чиряками обкидає. (Пор. Кпоор, 158).
35. **Свічка.** Коли молоді прийдуть із слюбу і сідають за стіл обідати, тоді мати або якась старша жінка бере дві рівні свічечки з пчолячого воску, приліплює їх кінцями на стіні перед образами і засвічує. Свічка з правого боку значить молодого, а з лівого — молоду. Чия свічка швидше згорить, те з молодих швидше вмере. (Кпоор, 160; пор. Т о е р р е п, 769).
36. **Сміття.** По заході сонця не можна викидати з хати сміття, бо хто викине, той дістане курячу сліпоту. (Орелець). (N o w o s i e l s k i, II, 157; пор. Т о е р р е п, 783; Engeliën-Lahn, 267).
- Хто ходить по смітниках, дістане курячу сліпоту. (Turczyński, 11).
37. **Хата.** Замітаючи хату, треба все зачинати від порога і, обійшовши довкола, кінчити знов при порозі. (AU. IV, 94).
38. **Хліб.** Хліб уважають святим і заким зачнуть його кряти, хрестять вістрям ножа спідню шкірку, а верхню цілують. (Магницький, 8; Wein ho Id, IV, 81; Revue, VI, 154; N o w o s i c l s k i, II, 153).

Кришки з хліба не годиться кидати на землю; що не з'їси, то дай псу або кинь у огонь. (К r e m e г, I, 3).

Коли господині при обіді не стане хліба, то вона каже: «Вибачайте, цигани лопату вкрали».

Хліба не годиться класти спідньою шкіркою догори. (Revue, 1, 602; Engeliën-Lahn, 271).

Як їсти хліб над отвореною книжкою, то забудеш те, що читав.

Як їсти хліб кому за плечима, то йому силу відбереш. (AU. IV, 119).

Як ідуть на Кальварію на відпуст, то там є потік, що його називають Кидрова вода. То в той потік кидають по кавалкові хліба. Чий хліб утоне, той до року вмере, а чий пливе, той буде здоров. (Пор. AU. IV, 90). Ну, але то не є правда, бо бойко як кине ошипок, збитий такий, як грудка, то той завше втоне; а хто кине білий хліб або булку, то аби мав завтра вмерти, а його хліб поплине. То лиш забобона така. Хлопцям дають їсти «крайчик», аби їх дівки любили. Коли хто хоче кого забути, нехай попоїсть того хліба, що його через забуття полишили в печі. (Орелець).

39. **Яйце.** Яйце з двома жовтками не годиться класти під курку. З такого яйця може вилупитися чорт і буде в хаті робити збитки. Коли освячене на Великдень сире яйце засушити так, щоби білок у нього затверд так, аж із нього зробиться «скло», то се скло є дуже помічне на більмо. Чи буде більмо у худобини, чи у чоловіка, то треба настругати того скла, набрати того порошку до пера потрошки і дмухнути його в більмове око. Коли се повториться до трьох раз, більмо щезне.

40. **Чобіт.** Хто обуваючися перерве се діло і ступить кілька кроків у одним чоботі, тому жінка вмере. (Г р і н ч е н к о, II, 18; W e i n h o l d, IV, 151; пор. То е р р е п, 762).

VII. Явища громадського життя

1. **Гості.** Гість як прийде до хати, то зараз просять його сідати. Він відповідає:

— Дякую, най все добре сідає! (Пор. Buch vom

Якби не сів, то господиня гнівається, бо такий гість «ді тям сон відбере». (E n g e I i e p - L a h n, 269). Як часом прийде хтось до хати на хвилику і його просять сідати, а він не має коли, то говорить: «О, таже маленьких дітей не маєте». Як є малі діти, то мусить сісти хоть на хвилю. (Bartos, 310).

2. **Заклад.** Коли два люди перечаться про щось, а один другого не може переконати, то один каже другому: «Ану заложімся!» Один обіцяє дати стільки-то, коли се, що він твердив, покажеться неправдою, а другий стільки-то в разі неправдивости його твердження. При тім мусить бути хтось третій, щоби «розіймив». Оба закладці подають собі праві долоні і держать їх зціплені, а роз'ємець своєю рукою знизу вгору розбиває їх. Тоді «заклад стоїть», а той, по чийй стороні покажеться неправда, дає програне.

3. **Крадіж.** Як де горить і люди рятують, розкидають, що там було в хаті, а якби хто з того щось украв і заніс до себе додому, то швидко й його обійстя згорить.

Не один таку має натуру, що де прийде, мусить щось украсти. І сам того не хоче, а мусить, а якби не вкрав, то би розхорувався. Кажуть, що вже в таку годину вродився. То не раз такий чоловік украде щось, принесе додому, а потому забуде, дивиться та й не знає, відки та річ у нього взялася, а як пізнає, то принесе назад до того, від кого вкрав, підкине або й так до хати прийде та й віддасть. Каже: «Ци то я у вас, куме, колись-то позичив отее?» То вже кум догадується, як він позичив, але нічого не каже, тільки відповідь: «Та в мене, в мене. Добре, кумоньку, що-сте принесли». То як так йому нічого не казати, то вже він у того чоловіка другим разом не вкраде нічого.

4. **Кум.** Ті чоловіки і жінки, що держали до хресту чинюсь дитину, всі між собою, а також з батьком і матір'ю дитини кличуться кумами. Куми повинні викати одні одним. Заборона женитися і свататися кумам між собою в Нагуєвичах не додержується. Дитину, котру держали до хресту,

куми називають похресником, а дитина їх називає «нанашко» або «нанашка». Старший кум, вертаючи з хресту, вносить дитину на руках у хату і говорить:

— Дай Боже на іщісте, на здоров'є з тим «новохрещеним» (ім'ярек).

5. **Мельники.** Кождий мельник знається з нечистою силою, «нарабийє з лихим». Повідав один чоловік, що їздив до млина, а якось не було води доброї, мусив ночувати. Будиться вночі, а тут у млині такі гуркоти, туркоти, що не дай Господи. Той чоловік спав на возі, на своїх мішках, але, почувши се, подумав собі, що мельник пустив воду на лотоки. Зривається, біжить до млина, та й аж задеревів: вода на колеса не йде, слюзи позатикані, а колеса так ходять, каміння бігає само собою, що аж іскри летять. Він побіг до мельника, збудив його, повідає: так і так.

— Ну, ну, не бійся, — каже мельник. — Іди спати.

А сам вийшов до млина, стукнув три рази та й каже:

— Ну, ну, куме, сиди тихо! Що ти там розмахався! —

І в тій хвилі все затихло. (Пор. Жите і слово, III, 75—76).

Мельники вміють також і з щурами давати собі раду. У знаючого мельника щурі в млині ніколи не зроблять шкоди. А як мельник має на кого пізьму, то може наслати йому щурі на обійстя або до хати; то вже такий чоловік нещасливий: усе йому погризуть і понівечать. (Пор. Жите і слово, II, 357).

6. **Папа Римський.** Папа Римський — святий. Він щонеділі дістає з неба листи від Пана Бога. Кажуть, що колись дівка перебралася за ксьондза, а що була дуже мудра, то її вибрали Папою. Але по році при одній процесії вона породила дитину. Відтоді як вибирають Папу, то найстарший кардинал при всіх мацає нововибраного, чи він справді мужчина, чи, буває, не дівка. (O e s t e r I e u, V, 64).

7. **Піп.** Піп на перехід не добрий. Коли здиблеш попа, треба кинути за ним шпилькою або стеблом соломи. Коли сниться піп, то се віщує, що будеш мати ворога. Revue, VI, 184, 469; Federowski, 1310).

Як іде хто сіяти, а перейде його піп, то треба за ним кинути камінь або жменю соломи. Один старий дід у Орельці додав до цього: «То вігадали жида, як ши си пила горівка, на то, аби нашу віру спаплюжити».

8. **Побратимство.** Побратимство в Нагуєвичах водиться тільки між підросками, пастухами, хлопцями 8—20 літ...

9. **Присяга.** Хто в суді фальшиво присягне, той 10 року мусить умерти або окалічити. (AU. IV, 118; пор. Кп о о р, 167; Bartos, 321).

Хто забожиться (скаже «Бігме», або «Бігме Боже», забігмаєси) на неправду, той має гріх, а як скаже «Скажи ж, то мя' Господи» («заскари́тси»), а на неправду, то Пан Біг його покарає.

10. **Рибак.** Коли рибак іде на рибу або стрілець на полювання, то не годиться йому казати: «Дай Боже щасливо!», бо Бог буде щастити рибі або звірині, і він нічого не зловить і не вполює. (S c h u l e n b u r g, 241).

Коли рибаків за першим разом зловиться більша риба, то він не рад, бо вже потому довго буде ловитися сама дрібна. А як на початку мала риба зловиться, то за нею прийдуть більші.

Першу рибу, яка б вона не була маленька, годиться взяти, бо як її пустиш, то нічого більше не зловиш. Коли рибак зловить першу рибу, бере її і плює на ню три рази, приговорюючи: «Тьфу, тьфу, тьфу! На початок!» То вже потім будуть риби добре ловитися. (AU. III, 54).

11. **Слюб.** Коли при слюбі молодий молоду держить за руку, то він буде потому над нею старшувати, а коли молода молодого держить, то її буде верх у домі. (Weinhold, IV, 47; Кноор, 159; Тоерпен, 769).

12. **Торг.** Коли селяни, купуючи або продаючи щось, сторгують, належиться вдарити по руках, бо без того торг не важний. Тільки тоді, коли обі сторони вдарили по руках, жадна не може вже взяти свого слова назад. (Weinhold, IV, 47). Першого торгу не треба покидатися. (Buch vom Ab., 202).

ІХ. Народним календар

1. **Андрія св[итога]. (30 падол[иста]).** Перед Андрієм вечером дівчата ворожать про женихів. Беруть у запаску конопляного сім'я і, обходячи хату, сіють його та примовляють:

Андрію, Андрію,

Ни тобі колопні сію.

Дай ми Боже знати,

З ким буду слюб брати. (П е т р у ш е в и ч, 81).

Того вечора дівчата печуть маленькі колачики, а коли вже готові, виймають їх, кладуть рядом на стільці, кожда дівчина свій колачик, і кличуть пса. Котрий калачик пес найперше вхопить, та перша вийде заміж. (Ч у б и н - с ь к и й], III, 259). Також беруть із печі розжарені вуглики і кладуть їх між зубці маглівниці. Чий вуглик найшвидше загасне, тота найшвидше віддасться. Вночі по вечері йдуть надвір і рахують кілля в плоті. Котра дорахує до кінця і вийде до пари, та вийде заміж сих м'ясниць. (Ч у б и н с ь - к и й, III, 260).

Опівночі надслухують, відки пси брешуть. З котрого боку почує дівчина голос пса, відтам прийде жених.

2. **Благовіщення.** (25 марта). Буває так, що Благовіщення припадає на самий Великдень. То в такім разі повинні в церкві перед резурекцією відправити набоженство святому Благовісникові. Раз якось також так випало, але піп і дяк забули про Благовіщення. Відправили резурекцію ще досвіта, зачинають правити утреню, правлять, співають, а тут не розвидняється ані руш. Чекають-чека-ють, нема дня та й нема. Страх пішов по народі. Аж тоді дяк пригадав собі, що забули про Благовіщення. Зараз відправили, що належиться, і зараз розвиднілося.

В котрий день випаде Благовіщення, приміром, у суботу, то в той день не можна нічого сіяти, бо не вродиться.

3. **Варвара св.** На Сави (д[ня] 5 грудня) і на Варвари (д[ня] 4 грудня) старі господині не кажуть прясти. Повідають, що якась дівка пряла на

Варвари, та й зараз собі руку пробила веретеном. А молодші вже тепер не держаться того, і не раз чоловіки картають жінок: «Було не савити і не варварити, а сісти під куделю та й починок напарити!» (Пор. Петрушевич, 82).

4. **Великдень.** Великдень так називається тому, бо як Христос воскрес, то на тоту пам'ятку Пан Біг сточив два дні докупи...

На Великдень красять писанки на сю пам'ятку: як Христа жиди мучили, то він утікав, а вони кидали за ним камінням, а з того каміння робилися писанки. (Орелець). Коли хто спить вдень на Великдень, то буде йому дріматися в церкві через цілий рік або снопи в полі погниють.

5. **Вечір Св[ятний].** На Св[ятний] вечір ідуть старші з роботи аж тоді, як перші зорі зазоріють. Господар несе до хати вівсяний сніп і, ставши на порозі, говорить: «Дай Боже на щісте, на здоров'є з святим Рождеством!» За ним іде хтось другий і несе в вереті соломку. Господар ставить сніп у кути за столом під образами, а той другий кидає соломку на землю. На соломку кидаються діти, розкидають і розстелюють її по хаті і, лазячи по ній на руках і ногах, кричать: ко-ко-ко! ге-ге-ге! ква-ква-ква! кві-кві-кві! і т. д., наслідуючи голоси всякої домашньої звірини; се на те, щоб увесь рік худоба так велася і ховалася на господарстві.

Перед вечерею господар виймає із снопа, що на покуті, два стебла, робить із них хрестики і настромляє їх за рамки в вікні, так щоби хрестики стояли мов приліплені на шибках; се на те, щоби нечиста сила вночі не сміла заглядати до хати.

Сеї ночі світиться в хаті всю ніч, і годиться, щоби хтось усю ніч не спав; якби всі поснули, то могло би «нечисте» дістатися до хати, і тоді цілий рік у хаті були би хороби та нещастя. В тій цілі, щоб не допустити до хати нечистого сеї ночі, господар перед вечерею зарубує сокиру в горішній одвірок над хатніми дверми; ся сокира стоїть так аж до Нового року.

Перед вечерею господиня накладає в черепок вугля, кидає в нього «сафатини» (ава гоеїсія), купленої перед тим у місті, і йде з тим до стайні та кадить коло коров, щоби чарівниця не мала приступу.

Перед вечерею, коли вже наставлять на стіл страву, господиня кличе насамперед:

— Птице, йрице, ходи до нас вечерю їсти! А як не прийдеш тепер, то щоби-сь і весь рік не приходила. Заким сядуть за стіл, усі миються і надівають чисте шмаття. Господар набирає до черепка горючого вугля, насипає до нього ялівцю і ставить під стіл.

На першу страву дають капусту, далі йдуть пироги, голубці, риба (коли є), сушені яблука або сливки, а наостатку кутя. Заким зачнуть їсти кутю, господар набирає ложку і кидає під стелю, щоби Бог дав урожай. Коли досить пшеничних зерен причепиться до стелі, то се знак, що сього року збіжжя зародить; коли ж зерна повідскакують, а лишиться тільки мак, то з сього ворожать, що буде рік добрий на пчоли. Часом буває так, що й мак повідскакує (коли в ньому мало меду), то се зла ворожба. По вечері пастух (той член сім'ї, що літом пасе худобу) крутить перевесло з сіна, котрим накритий стіл, збирає всі ложки (немиті), перев'язує тим перевеслом і застромлює за сніп на покуті, — се на те, щоби йому влітку худоба не розбігалася і не губилася. Хто на Різдво скорше з'їсть вечерю і запрячеться, той скоро збіжжя збере з поля.

6. Вівторок по Великдні називається в Нагуєвичах **«обливаний вівторок»**... Обливаються головню молоді люди — парубки і дівчата — сикавками, коновками, збанками. Часом парубки, зловивши котру веселу дівчину, кидають її в річку. Кого ліпше обіллять того дня, так, щоби аж капало з нього, той буде весь рік здоров і веселий. Заміжніх жінок не годиться обливати; така жінка, обіллята чужим чоловіком, має право вилаяти його, коли тимчасом дівка не повинна противитися, а коли лається, то з неї сміються і обливають ще дужче.

7. **Воведениє.** На Воведениє (д[ня] 21 падолиста) вводять рано до хати ялівку або бичка, дають йому хліба і пити, щоби худоба добре велася.

Хто перший увійде в той день до хати, називається «перший полазник». (Пор. Петрушевич, 80). Коли ввійде молодий, гарний, здоровий чоловік, а до того з грошима, то се добра ворожба: весь рік у хаті будуть усі здорові і будуть гроші вестися. Коли ж увійде старий, хорий, особливо стара баба, або коли хтось прийде чогось зичити, то се злий знак. В той день, як також у інші святочні дні, не годиться нікому нічого зичити, бо би за тим позиченим усе щастя з дому пішло.

8. **Главосіка.** До Главосіки (д[ня] 29 серпня) не годиться вирубувати капусту, а треба або рвати з неї листя, або виривати її з коренем. (Петрушевич, 19). Хто до Главосіки жне мак, того буде боліти голова. (Петрушевич, 60).

9. **Жившій четвер,** тобто четвер перед Великоднем, святкують: не орють, дров не рубають, не молотять, не прядуть. Деякі старі люди, найчастіше жінки, як повечеряють у живний четвер, то їдять аж свячене на Великдень (постять триднівку). В живний четвер вечером Христос ходить по землі: хто щасливий у Бога, може його здибати. Про се говорить і пісня:
В живний четвер по вечери
Ходит Христос по всій землі.

10. **Зелені свята.** Перед Зеленими святами не можна купатися, бо п'явка укусить, або потопильник затягне у воду, або зелена гадина укусить. (Орелець).

11. **Казибрід.** То раз март запросив січня в гостину. А лютий уперед був ще студеніший від січня, сказано: лютий. Але тоді дуже йому кривдно зробилося, що ті два будуть балюватися, а його просять, то він і сказав: «Чекайте, попсую я вам дороги, що ви не доїдете один до одного». І справді, аби в січні не знати які морози були, а в лютім мусять переломитися, звичайно буває відталь і санна дорога псується. То відтоді лютий називається казибрід або казидорога.

12. **Купайло.** На Івана Купайла (д[ня] 29 червня) обмаюють хати і всі будинки чорнобилем. Женці і косарі перев'язують собі в той день крижі в поясі чорнобилем, аби при роботі крижі не боліли. Коли на Івана Купайла піде дощ, то не буде горіхів, бо позамокають. До Івана Купайла не годиться купатися, тільки від того дня вода є освячена і не шкодить чоловікові. Вночі перед Купайлом папороть цвіте. (Петрушевич, 58).

На Купайла сонце завсігди сходить ясно, хоть би тільки на хвилю виграє. (Пор. Франко, Апокрифи, II, 106; Петрушевич, 56).

Черешень, вишень, ягід не можна їсти до св. Івана. На святого Івана Купайла купається сонце. В те свято знахарі збирають зілля, бо тоді воно має помічну силу. Збирають головно лопухи, а також чорнобиль. Висушений чорнобиль помагає від гарячки і від сухіт.

13. **Март.** Якась баба, перебувши зиму, кпила собі з марта:

— Перебула-м, — каже, — січень і мічень, а на марець виставлю палець.

Але як марець потис морозом, та й вона замерзла.

Март просив мая в гостину, а май не хотів до нього прийти. То март розгнівався та й кричить здалека:

Чекай, маю,

Я ще й тобі заграю!

І для того не раз у маю ще снігом закурить.

Коли в марті гримить і блискає, то вліті будуть великі бурі і зливи або велика посуха і неврода. Кури, насаджені в марті (марцівки), найліпше несуться. (Пор. Петрушевич, 30).

14. **Мокрій св.** Коли на Св. Мокрія (д[ня] 11 мая) буде дощ, то потім ще сорок день буде слота.

15. **Неділя.** В неділю гріх робити, а особливо стругати і рубати, бо Матінці Божій тріски в лице летять. В неділю годиться досвіта позамітати хату, щоби

«свьйиту неділеньку до хати впустити».

16. **Николая св.** На Теплога Николая (д[ня] 9 мая) то ніби не врочисте свято, але в полі не годиться робити. Одна жінка пішла була щось там копати. Робить, робить, аж так коло полудня надходить старий дідусь.

— А що, — каже, — жіночко, ти нині робиш?

— Та роблю.

— А якої ж ти за се хочеш заплати?

Вона подивилася на нього та й перелякалася, пізнала, що то святий Николай.

— Та що, — каже, — маю хотіти?

— Чи волиш тут на місці каменем стати, чи волиш двоє дітей кормити?

А тота вже ледве жива зо страху, та й каже:

— Та що, вже ліпше двоє дітей кормити, ніж каменем стати.

— Ну, йди, йди додому, — каже дідусь, та й щез. А тота жінка тільки що крок поступила, а у неї при грудях дві гадюки. Як зачали її ссати, то вона до доби вмерла.

17. **Новий рік.** Входячи до хати на Новий рік, годиться сказати: «Дай Боже на щісте, на здоров'є з тим Новим роком, сей опровадити, нового дочекати, рік від року на многа літа посполу, хто є в тім дому».

Коли на Новий рік увійде до хати перший чоловік з грішми, то будуть весь рік гроші «при хаті»; коли ввійде здоровий, то будуть усі здорові, коли ввійде хорий, каліка, жебрак, то в хаті будуть хорувати, буде бідність або смерть.

18. **Обрітіння.** (Обрітеніє ч[есної] главы св. Іоанна, д[ня] 24 лютого). Говорять, що на Обрітіння обертаються птахи до гнізден, а діти до хліба. (Петрушевич, 28).

19. **Піст.** Пости є чотири в році: Великий, Петрів, Маковіїв і Пилипів. «Спорзнитисі» (оскоромитися) в піст — смертельний гріх. Щоб оскоромити страву, досить, н[а]пр[иклад], замішати її ложкою, котрою вперед їли скором, досить укріяти хліб ножем, котрим краяно масло або

м'ясо. Коли хорому в пісний день дають їсти скором не, то він не візьме його в рот, поки не скаже: «Прости, Господи, гріха!»

20. **Покрова св[ята].** (Д[ня] 1 жовтня). Дівки моляться до неї:

Сьвйита Покровонько,

Покрий мою головоньку

Хоць у яку онучу,

Най сі дівков не мучу. (Гі е т р у ш е в и ч, 73).

21. **Понеділок.** Котра дівка постить понеділки, тота до року віддається.

Понеділок — добрий до торгу, в понеділок також зажинають і заорюють.

Загально розширеної віри, що понеділок — тяжкий день, і того дня не треба нічого зачинати, на Підгір'ї, а особливо в Нагуєвичах, нема.

Понеділок Страсного тижня називають у Нагуєвичах «красний торг», бо того дня купують звичайно все потрібне для Великодніх свят: муку, коріння, а також одіжу, капелюхи, хустки.

22. **Похвала.** Так називається субота в п'ятім тижні Великого посту.

Того дня сіють розсаду на капусту. (Чубинський, III, 12).

23. **П'ятниця.** Є таких дванадцять п'ятниць у році, що хто їх постить, той буде мати даровані гріхи по смерті. (Є се відгомін апокрифічного «Сказанія о 12 п'ятницях», що дуже часто стрічається у наших селян у відписах разом з т[ак] зв[аним] «Листом небесним»). В Великодну п'ятницю (перед Великоднем) годиться постити рано аж до закінчення церковної відправи. Того дня належить конче їсти рибу, коли не свіжу, то бодай оселедця.

24. **Рахманський Великдень.** В Великодну суботу кидають шкаралупу з яець, котрими помазано паску, на воду, бо під землею є рахмани. Заким шкаралюща допливе до них, то переміниться в яйце. Шкаралюща пливе до них чотири неділі, тому Рахманський Великдень припадає четвертого тижня по нашім. (Орелець).

На Рахманський великдень годиться сіяти васильок, то буде дуже пахучий. На Рахманський великдень, коли приложити вухо до землі і

прислухатися добре, то можна почути голос дзвонів. Се рахмани святкують. Але то не кождий може почути, тільки праведна душа.

25. **Семен св.** Коли на Св. Семена (д[ня] 3 лютого) не паде дощ, буде сухе літо.

26. **Середа.** Середі завкридно на четвер, що вона пісна, а він порзний. Для того приповідують: скривився, як середа на четвер. А декуди говорять: скривився, як середа на п'ятницю, але то вже баламутно, бо середа не має чого кривитися на п'ятницю, бо обі однаково пісні. Якби жінка через дев'ять серед в ряд чесалася, то їй чоловік умре. (Орелець).

27. **Спас Св[ятий].** На Спаса (д[ня] 6 серпня) горіхи вже достиглі, але в той день не годиться йти в ліс на горіхи. Повідають, що один парубок вигнав на Спаса коні пасти, але скортіло його конче піти на горіхи. То він загнав коні в добру пашу та й каже:

Сьвйитий Спас

Коні пас,

А я беру мішки

Та йду на горішки.

Пішов він до лісу, але тільки що пригнув першу ліску, аж із неї скочила гадина і обвилася йому довкола шиї. То вже що там робили, а вона його не попустилася, швидко він і вмер з нею.

28. **Стрітеннє.** На Стрітениє (д[ня] 2 лютого) стрічається зима з літом. В Нагуєвичах жартують і приповідують того дня: «Стрітиласі зима з літом, а свиня з вйтом». (Петрушевич, 26; Ч у б и н с ь к и й, I, 6).

29. **Субітка.** Перед Зеленою неділею, а декуди перед Іваном Купайлом палять субітки. Вони бувають двоякі. Одні такі, що на місцях, де поховано людей, що померли не своєю смертю (повішеники, потопленики і т. и.) прохожі кидають гиляки, ті гиляки лежать цілий рік, аж вечером перед Зеленою неділею діти (пастухи) біжать і запалюють їх. Ся субітка горить на те, щоб тим грішним душам, що сидять у п'їтмі, сеї ночі було світло. Хто перший запалить таку субітку, тому Пан Біг грїхів відпустить. Перед

Купайлом палять субітки на пасовиськах. На підпал, а часом і на цілу субітку, уживають дров, накрадених у селі. В тій цілі крадуть від хат ліси, ворота, часом хатню посуду, не говорячи про плоти і вориння. Коли огонь вигоряє, пастухи скачуть через нього, щоби весь рік були здорові, і переганяють також худобу, щоб її чари не бралися. (Пор. Петрушевич, 56; Grünbaum, 279—280; Bartos, 53, 54; Revue, VI, 549; Macha Г, 201).

30. **Субота.** Недобре лишати в суботу яку-будь роботу недокінчену. Коли чоловік міркує, що якусь роботу не буде міг у суботу докінчити, то радше її не зачинати того тижня. Коли в суботу перед Великоднем паде дощ, то бараболі будуть гнити. Хто вродився в суботу, скоро вмере.

31. **Цвітна неділя**, остатня перед Великоднем. В ту неділю святять шутки (розвиті вербові або ивові прутики). Прийшовши з церкви, батько або мати б'є ними дітей і приговорює: «Не я б'ю, верба б'є; віднині за тиждень Великдень». (Чубинський, I, 13; Петрушевич, 38; En ge I i en - L ah п, 231).

32. **Чесний хрест** (д[ня] 14 вересня). На Чесного хреста все гаддя ховається в землю або в воду. Для того по Чеснім хресті вже не можна купатися, відтепер вода «нечиста». Тільки та гадина, що вкусила когось уліті («грішна гадина»), не ховається того дня, бо її земля не приймає, і вона мусить загинути «верх землі». (Петрушевич, 70).

33. **Юрій св[ятий]**. На Юря (д[ня] 23 цвітня) гаддя вилазить із землі. Вночі перед Юрем чарівниці ходять і відбирають коровам молоко, по Юрю вже не мають тої сили. (Machał, 174). Хто по Св. Юрію сіє мак, той умре.

Шекерик-Доників П. Рік у віруваннях гуцулів: Вибрані твори / П.Шекерик-Доників. – Верховина: Редакція журналу (видавництво) “Гуцульщина”, 2009. – 352 с.

Петро Шекерик-Доників - громадсько-політичний і культурно-освітній діяч Гуцульщини першої половини ХХ століття, невтомний етнограф-фольклорист, письменник, репресований радянським режимом у 1940 році.

«Рік у віруваннях гуцулів» - це частина творчого доробку Петра Шекерика-Дониківського, надрукованого у періодиці, наукових збірниках НТШ та в «Календарях гуцульських» за 1935, 1937, 1939 роки. Ці етнографічні розвідки, легенди, оповідання і статті правдиво і доступно відображають духовний і матеріальний світ гуцулів. У них показано історичні події, традиції і вірування через взаємостосунки, боротьбу людини і природи, добрих і злих сил і взаємоднання двох релігій – язичництва і християнства.

Про календар

Рахуба часу, а радше його поділ на періоди називаємо календарем. Старий римський календар мав лише 10 місяців. Через то була велика крутенія зі светами, бо раз света припадали вліті, а за кілька-десять років пізніше – взимі. Зрештов рахували люде час, як кому було наручніше: видколи уродивси, видколи оженивси, чи побудувавси, чи коли теличка уродиласи. Але така рахуба часу була нездарна. Ходило про то, аби усі рахували час однако и аби час був сталий. Час залежит від обороту нашої Землі довкруги Сонця, що триває 365 і 1/4 дня. Отож такий сталий календарь обрахував Юлій Цезар в 46 році перед Рождеством Христа. Цей Юлій Цезар був дуже мудрий чоловік; був він найбільшим вождем стародавних Римлян. Календарь Юлія Цезара має 365 днів в році, а що 4-й

рік – 366 днів, то є переступний рік. Від того то Юлія походить і назва «юліянський календар», або старий стиль, якого уживає наша церков і до сьогодні. Цей календарь має ту хибу, що є довший від правдивого обігу землі довкола Сонця або так званого тропічного року на 11 мінут і 12 секунд. Тимунь цей календарь за своїх 1984 років існованя спізнивси на 14 днів! За папи римского Григорія XIII спостережено, що юліянський календарь спізнивси на 10 днів. Аби це спізнене надолужити, зреформував цей папа римский календарь в році 1582 в той спосіб, що тих спізнених 10 днів викинув у місяци жовтни з рахунку, а що 100 років викидаєси один переступний день, за виїмком тих років, які можна поділити через 400, як 1600, 2000 і т. д. Новий календарь є довший від тропічного року лише на 26 секунд і щойно за 3300 років спізнитси на 1 день. Від імени папи Григорія називаєси календарь григоріянський, або новий стиль, якого уживають тепер всі культурні народи світа. Така то є ріжниця між старим і новим стилем. Опріч юліанського і григоріянського є ще в уживаню осібні календарі:

- 1) Жидівський, обрахований після місяця. Жидівський рік має 12 місяців або 354 дни. Шо 7 рік додаєси один місяць і тимунь кождий жидівський семий рік має 13 місяців. Кождий 19 рік у Жидів є переступним. Тимунь мають Жиди ріжні роки на 353, 354, 355, 373, 384 і 385 днів!
- 2) Магометанский, або турецкий календарь обрахований так як жидівський, після Місяця мая – 354 і 355 днів. На кождих 30 років є 11 років переступних.
- 3) Китайский, або хінский календарь має 12 місяців по 29 і 30 днів, а кождий 2 або 3 рік є переступний.

Пори року

Після рахунку календаря зачинаєси:

весна – 21 марта (березня);

літо – 21 гниленя (червня);

осінь – 23 жовтня (вересня);
зима – 21 просинця (грудня).

Рік

Рік ділитци на дванайцять місяців. Місяць рахуетци від повня до повня и маєт штири тижні. Тиждень ділитци на сім днів. А день ділитци на двацять штири години. Місяць маєт силу від настаня до згибку. Єк настаєт місяць, то кажут – місяць у межях. У кождим місяци є штири кватири: перша квартира – місяць настав, друга квартира – оповня, трета квартира – изповня, четверта квартира – місяць на згибку. Єк настанет місяць и падет дожь ци зима, то кажут – «сполокавси місяць». А єк погода, то ворожет, шо будет сухой місяць. По тим, иким си покажет новий місяць на небі, ворожет, икий він будет за погідний. Єк си покажет новак – місяць грубий, жовтавий, з тупими припешковатими рогами, звернений рогом на води, то ворожет, шо тот місяць: уліті – будет слотений, а узимі – зимнений (сніжений). А єк си покажет місяць тоненький, білий из острими рижками, задертий рогом д'горі, на небо, то ворожет, шо тот місяць будет погідний – сухой, нигодиноватий.

Найбірше ворожок и вірувань є звезаних из місяцем на згибку и єк настаєт, та з новим місяцем. На згибку місяця бійно ходити по ночях, бо можетци шош ничісте показати або й осахнути. На згибку місяця находит ску-сованих дітий скуса. На згибку місяця лакомо чюти, єк пишшют збігленета. Найбірше водит мара людей по ночях на згибку місяця. Старого місяця ни добре си бритити, бо старієтци тот, шо си бритит. На згибку місяця ни добре заченати будинок бу-цовати, бо у нім би си тежко жило. Старого місяця ни добре рубати дерево, бо уно си прудко старієт. Лиш садовину добре садити на згибку місяця, бо кілька днів до згибку місяця поса-дитци садовину, то лиш тільки років уна ни родит. На згибку місяця добре примов'єти ходь від икої слабости, бо усе зло и слабість

изгибає від чьоловіка. Тота днина, шо на ній настаєт місець, то порожна днина. Тої днини ни можна нічьо из город-нини класти у земню. Ни можна ні сієти, ні садити, бо ни уродитци добре. То прото – порожна днина у місеци. Тої днини ни дай Боже зачінати икус будову, бо вітак ек си добудує то забудоване, то уно мусит стоєти порожне.

Нового місеця ничіста сила маєт міць лишень до першої неділі по повни – до неділі «східної», а наколи у церьквах вид-прав'єтци Божі служби, то ничіста сила тратит свою міць и ни має уже права показуватиси людем по ночях, тай ни маєт такої моци людий блудом водити. Східної суботи (першої до повни) добре си мити у головици водов до схід сонця, бо тварь відмолодає и устуди си змиває з лица. Так само є добре східної суботи зарікатиси від икоїс лихої привичьки – від куріня, від пійки, від звадки, від бійки. Тежше пиш першу суботу видержети, а вітак уже легко можна відвикнути від лихої навичьки раз на завжде. Хоть ику роботу добре є зачінати нового місеця, бо уна си легко и прудко робит тай нивкємнєєтци. Першої кватири навесні є добре сієти сівбину и садити городинну, бо уна скоро и красно ростет. Нового місеця – до східного понегівника, лакоми си у воді у ріках показувати потопенники, бо уни си суют до місеця нового.

Єк си уздрит перший раз новий місець почерез лівє плече, то ни добре, бо тогди у тім місеци метци пацити икис клопіт. А ек си его уздрит почерез правє плече, то добре будетци у тім місеци поводити тому, шо уздрів місець почерез правє плече. Мамаи, шо маюєт діти малі, пантруюєт, коли си покажет новий місець на небі и наколи лиш йиго уздрет, то ни зводі очій из місеця, кличюєт ид собі свої малі діти. Кажут їм легати на земню, тай переступаючі їх, примов'єюєт до трьох раз, аби їх діти здорові и молоді були. Першеї и другої кватири нового місеця до оповня добре рубати сухої днини, – найліпше у п'єтниці – дерево на будинки ци огорожу. На межах кватирь місець лакім си полокати. Найбірше буває

слота надворі, ек місяць на згибку. Місяць у році є дванайцять раз у крузі – оповен и дванайцять раз на межях – настаєт.

Місці року

Усі дванайцять місяців у року мают свою назву полудь того, коли уни припадают, у икій порі року настают:

1. Січень: січет зимов, фіфолов та вітрами.
2. Січень: січет морозом, ек фиса желцем.
3. Марот: марот, ек би був серед зими, то би потис таков студіньов, шо повідмерзалиби роги волам.
4. Березень: березня мусит береза замерзнути.
5. Травень: у травни трава земню покриє.
6. Гнилень: гнильня утете дерево борзо гниєт.
7. Білень: більня добре полотно білитци.
8. Копень: копня положи копичют у копиці.
9. Жовтень: жовтня лист жовтнет на деревах.
10. Падолист: у падолисті оппадаєт лист из дерева.
11. Грудень: грудня земня грудов цеконієт.
12. Просинец: просинця надворі бірше зимно, ек тепло.

Рік зачінаєтци на Новий Рік – на Василя і кінчєстци на Василя, але на цєс загальний рік люде мало звертают уваги, бо кождий рахуєт собі роки полудь свого рахунку: відколи оже-нивси, відколи учінивси, відколи став на газду и т.д.

Пори року

Ключі від усіх штирьох пір року держєт у своїх руках штири головні рокові с'єтці: від весни сєтий Юрій, від літа сєтий Петро, від осєни сєтий Дмитрій, а від зими сєтий Николай. Сєтий Дмитро замикає при кінци

осени тепло и виддає ключі сєтому Николі. Тогди сєтий Никола бере ключі в руки й випускає на світ студінь – зиму. Світ из студени цєконіє. Перемерзають поточіни, потоки, річьки и ріки. Стають на водах лєдові переходи-мости.

Сєт. Николай ни лиш маєт ключі від зими. Він під свойов руков держит и весну тай веде її, шоби разом из ключами від весни передати сєт. Юрієви. На саме Благовіщенє (7.IV) сєт. Никола замикає зиму й передає ключі весни у руки сєт. Юрі. Сєт. Юра бере ключі и роз-микаєт весну, розмикаєт веснєну гражду. Из стіни здоймаєт свій злотний ріг, та єк прикладе до губий – та єк затрубит, то видразу зазелєніютьци гори-долини. А єк на самого Юрія сєт. Юрій зайграє у злотну тримбіту, то зазелєніють видразу й полонини. Сєт. Юрій из веснєної гражди випускає из-за далєких морий, високих скал свої буйні веснєні – то теплі, то студєні вітри – икіс філі вітрові, чєсом єк окріп теплі, а чєсом єк лід студєні. Сєт. Юрій теплим дрібним дожіком топит «зиму», а буйним вітриком сушит земню. Тогди єк сонне видіне, єкби на воронім кони прилітає гожя, молода весна. На Ивана Купала сєт. Юрій передає ключі від літа сєт. Петрови. Тогди «каже Петро, шо буде тепло». Від Петра до Илі сєт. Илей убєраєтци у силу. Громи дістають міць и гримне так, шо аж земня дрижит. На Головосіки (11 .IX) сєт. Петро передає ключі від осени сєт. Дмитрови. Дмитро випускає на світ холод, зачінає попускати приморозками, а тогди «каже Пєкова, шо бріхня Пєкова». На Дмитрія (8.XI) передає сєт. Дмитро ключі від зими сєт. Николі. Сєт. Николай, єк потрєсе свойов сідов бородов, то видразу посідіють усі ліси і дахе на хатах, а цілий світ побіліє, єк полотно.

Доба

Місєць маєт штири неділі або штири тижні, а тиждєнь ділитци на сім днів. Сєма днина у тижни, цє неділя – Божя днина. Неділя маєт назву від того, шо Бог сказав за тоту днину – «Нічьо ни ділай» – неділя. День и нічь – то доба. Доба зачінаєтци від опівночі и триваєт до опівночі. Половина

ночі – то опівніч. Половина дня – то полудне. Кінець дня и початок ночі – то вечер. Кінець ночі и початок дня – то рано. Доба ділитци:

1. Опівніч – 24 година.
2. По опівночі – 1 година.
3. Єк перші когути піют -1-2 година.
4. Єк другі когути піют – 3-4 година.
5. Єк третій раз когути піют – 4-5 година по опівночі.
6. Б'єт на косицу – перед днинов.
7. На зорях – низадовго розвидніє.
8. Зорєє – провидає.
9. Брішіт – робитци день.
10. Рано – перед сходом сонця. Так само кажут «даві», «зда-вішня», «зранку».
11. Обідки -6-7 година.
12. У обіди – 8-9 година.
13. У панцкі обіди -9-10 година.
14. Під полудне – 11 година.
15. У полудне -12 година.
16. З полудня -13 година.
17. По полудню -14 година.
18. Двечеру -15 година.
19. Понад вечер -16 година.
20. Єк сонце засвечюєт – перед смерком.
21. Вечер – темнієт.
22. Уночі або ніч – вже темно надворі.
23. У завлеги – година, дві ночі.
24. У добрі завлеги – єк уже всі сп'ють (23 година).

На минулий вечер кажут: «сночі», «перед сніченим», «поза перед сніченим». А на минулі дні кажут: учере, позавчере, пе-редчере, поза

передчере. На пришілі вечери и дні кажут: ввечер, завтра увечер, позавтрю увечер. Сегодне, завтра, позавтрю, поза завтрю.

Узимі означают час дня полудь гудованя маржини:

1. Маржину выпускают надвір – день робитци.
2. Заранки дают маржині – перед сходом сонця.
3. Маржина на давани – по сході сонця.
4. Маржина иззіла заранки – 8-9 година.
5. Маржина стоїт на давани, або пішла на воду – около 10 година.
6. Наденок дают -12 година.
7. По наденку- 1-2 година.
8. Вечері дают маржині- 14-15 година.
9. Чес кутати маржину – перед сумерьком.
10. Кутають маржину – нічь.

Єк надворі погідно – єсні дні – то час дня угадуют по сонци, кимуючі у икий час сонце стоїт верх котрої кичери, груня, гори ци полонини. Так само угадуют час по сонци, уважеючі єк падет тіннь від чьоловіка на земню. Уночі – літом – пизнают час по вечірці, по великім возі и по місяцеви. Єк удень надворі мрачно и лежит така негура, шо надворі, єк у лісі, темно, то тогди див'єтци вівцям ци козам у вочі, шоби знати, ци делеко до вечера. Єк у кози або вівці у вочех чьоловічьок (зіниця) закруглитци, то уже вечеріє – час маржину загонити у кошеру, бо в овец и кіз чьоловічьок подовговатий.

Так само у мрачній годині угадуют час дня по курех – у кого є курки. Єк кури идут на сідало сідати, то борзо зробитци вечер. Єк маржина из долин випретуетци на стоїше, то таксамо вечер низадовго. Богато людий угадуєт час по їді. Єк изголодніє изранку – то є у обіди. А єк изголодніє май білше, то є дес у полудне. Цуже добре угадуют час старі люде уночі по спаню. Знают, до икого часу кілька снів зіспали. Угадуют, у икий час прошумуютци уночі. Так само угадуют уночі час по маржині. Чюют єк за досвіта, бо вівці у хлівах рушеютци. Чес уставати. Єк маєт вечеріти, то

половінь ватри у печі стаєт біла. А ек ше делеко до вечера, то стаєт черлена.

Дні у тижни

У горен кожда днина у тижни маєт своє окромішне призначіне тай віруванє до неї. И так:

Понегівнок: це перша днина у тижни. У понегівнок є добре зачінати хоть ику роботу робити, бо и Бог зачев у понегівнок світ сотворети. Лиш сварку тай бійку ни добре изченати у понегівнок, бо витак сваритци тай б'єтци хрестенин цілий тиждень. Понегівнок – то чьоловік, Божий поратівник. Він может хоть у икій біді чьоловіка ци жінку поратувати, лиш треба си на него заирчі, шо будетци йиго держети – говіти. Ше и тепер є богато людий у горах, шо «держет понегівнок». Зарічливі «на понегівнок» нізашо у світі би йиго ни зломили. «Ни поскоромили би си». Скорше у Великодну П'єтницу по-скоромнетци, ек у понегівнок. Ек хтос упадет у лежу, то зарікаєтци на понегівнок, аби з неї подужівси – и понегівнок допомагаєт.

Ек хтос упадет у икус напасть, то зарікаєтци на понегівнок, аби з тої напасти вийшов. Ек у кого забірше лучеєтци шкоди мижи маржинов, то добре є закликатиси на понегівнок, то ни будет шкоди мижи маржинов. Дівки и легіні держет понегівнок – за долю. Хто раз зарікси на понегівнок, то вара йиго покабзувати, бо ек би поломив понегівнок, то и йиго би сказив понегівнок. Є богато таких людий, шо мусет держети понегівнок, бо він сам їх до того змушуєт тим, шо снитци їм шоночі – старим чьоловіком из ножем у руці, і гонічиси різати того, на кого наважит-ци, шоби си на него зарік. Тай муситци заирчі на понегівнок тот, шо снитци йиму по-негівнок, бо ек би си ни зарік, то понегівнок відразу би му показав, шо він значіт.

Вівторок:

И вівторок то чьоловік, так ек и понегівнок – лиш вівторок ни є зарічливов днинов так ек понегівнок. У вівторок таксамо добре зачінати хоть ику роботу робити, бо то легка днина у тижни. Лиш ни можна

чесатиси и бритити-си у вівторок, бо хто чешетци, або брититци у вівторок, тот мусит за цисе пацити икус напасть. Таксамо у вівторок ни можна обрубувати собі нігті на пальцох рук и ніг почerez напасть. Окрім вівтірка ни можна вінченим чесатиси и нігті обрубувати собі на пальцох почerez напасть у тоту днину, у котру си вінчели. Хто сербуєт вівторок й п'єтниці тай тоту днину, шо си у ню вінчєв, то ніколи ни будет пацити нієку напасть.

Середа:

Середа – то божкова днина. А середа – то уже жінка. У середу ни добре давати бідному скороми з хати, головно молока, бо витак корови лакоми прудко висушувати молоко. У середу ни можна сорочьку ні кроїти, ні шити, бо будутци у ній водно вуши чінити. Так само ни можна у середу продавати єйце из під курки, бо витак половик б'єт кури. А єк си продаєт єйця у сухей день ци у говіне, то треба класти єйця на земню, аби їх брав тот, шо купуєт из земні, а ни з рук хотівше, шоби половик кури ни бив, за це, шо си божку ни шєнуєт. У середу нивірні жиди зражелиси Христа у руки имити и ти-мунь уна є варка. У середу ни добре золити платє, бо лихо си золит. У середу добре є черти ліс, бо прудко схнет. Так само добре узимі у морозах товчі пусті корчі на поли, бо раз-два усихають тай ни видрожуютци знов. Середа – то середна днина у тижни и тимунь у середу ни є добре зачінати зав'єзки нового будинку робити, бо у тій хаті витак середно би си жило. Таксамо у середу ни є добре ані садовину садити, ані нієку сюбину сісти, бо будетци середно родити.

Четверь:

Четверь – то чьоловік. У четверь усу роботу можна зачінати робити. Деика челідь, то предєт у четверь лиш до вечєрі, а по вечєри лишєє прєсти, бо каже, шо уже зайшла п'єтниця. А инчі предут и до завлєг, бо говорєт, шо можна прєсти у четверь до опівночі.

П'єтниця:

П'єтниця – то божка – сухой день. Пистна днина. П'єтниця, таксамо ек и середа, є жінков. А тимунь шо уна жінка, то сердитци на жінок за чілідинцку роботу у п'єтницю, ек шош роб'єт у хаті тай її ни сербуют. У п'єтницю ни можна виберати попів з печі у хаті, бо витак за тото половик кури б'єт. Деикі жінки у п'єтницю ни предут, аби си вівці ни крутили на дурленицу. Май давнішше, то майже уся челідь ни прела у п'єтницю, аби їх у руки ни шпилєло. Таксамо давно челідь боєласи золити у п'єтницю, бо говорили, шо котра жінка золит у п'єтницю, то витак приходит ид ній уночі п'єтниця тай тратит її. У п'єтницю ни можна нічьо калити ані мастити у хаті коло печі, бо за це п'єтниця сердитци на челідь. У п'єтницю ни можна чесатиси через напасть, тай ни можна давати скороми з хати бідному, бо корови витак молоко вишу-шуют. Таксамо ни можна у п'єтницю прати, бо витак фортуна городи за тото перет. Дівки зарікаютьци на п'єтницю разувати її аж до смерти, за долю. Котра дівка разуєт п'єтницю, тій дівці п'єтниця вибераєт добру долю.

Є у року таких дванайцїть п'єтниц, шо ек би їх знав, котрі уни, тай їх сербував так, шоби у ні нічьо ни робив, тай нічьо ни їв, то знавби у Чьорногорах усе зілє, до икої слабости уно приходит на лік. У Чьорногорах є таке зілє, шо инчєму би си ни показало, лиш тому, шо ці п'єтницї знаєт тай їх сербуют. Над Білим Черемошем у Гринєві, Стовпнях, Шикманах є ше й досєгодне такі жінки, шо у п'єтницю нічьо ни роб'єт, так ек у неділю. Светкуют. Вивбераютьци так ек до церькви, тай сидєт пусто у хаті. Цілу днину светкуєт. Навіть ни хотєт у печі ватру класти, тай їсти ни варєт, бо кажут, шо то – п'єтниця. Говорєт: «Сєгодне Божа п'єтничька, грїх робити, тай грїх у хаті кутати-си. Перїш буду у неділю шош робити, ек у п'єтницю». Мушінам за п'єтницю грїха нима; тай у п'єтницї уни мусєт робити у хаті роботу и за своїх жінок. У п'єтницю жидове Христа на хрєст розп'єли, тай тимунь у п'єтницю ни можна ані співати, ані данцувати.

Субота:

Субота – то жінка. Послідна днина у тижни. У суботу ни добре ніхті рубати на пальцох, бо си задераят. У суботи грїх золити дранте, бо зола аж на тот світ доходит до умерлих. Поредні газдині у суботи миют у хатах лавиці, столи, полиці тай помости, аби у хатах чїсто було під недїлю. По надвірьку газди гудуют маржину сїльов. У вечер у суботу, то усі у хаті миютци, чешутци, а мушіни бритетци. Жінки вимивають голов горечем окропом, змішеним з бураковим боршєм, чешутци, тай заплїтаютьци. Дехто – то навіть купаєтци у суботу. Ни митиси и ни чесатиси у суботу – це ниспасний грїх, бо нихарному хрес-тенинови грїх лишетиси на недїлю. Старики приказуют, шо навіть и медвідь у суботу миєтци тай говорит «Отченаш» – а ни то чьоловік би це ни робив. У суботу ни годитци робити зав'язки нового будинку, бо то послїдна днина у тижни. Так само ни годитци розчїнати будь-ику инчу важну роботу в суботу, бо субота бирше служит до пидпретування у хаті, ек до роботи на подвірю.

Ек би хтос дев'єть суботий, одна за однов – ни мивси, ни бритивси, ни чесавси и не переберавси у чїсте шмате, то тому би си показував витак «тот – изчез би». Чьорт – цураха би му. У схїдну суботу добре си зарїкати від икоїс лихої привичьки, тай тежше три суботі видержети, аби ни повторити тоту на-вичьку; а витак тот наліг пропадет від хрестенина так, ек би го хтос руков відвернув. Схїдних суботий добре примов'єти коровам, ек избавлені. Добре робити обертин протів стрїли и инчего насланя. Схїдних суботий лакома си показувати уночі людем мара, тимунь варівко є ходити по ночях схїдної суботи. Кажут, шо ек би узєв схїдної суботи перше єйце від курки-писківки чьорної, вимастив то єйце вуглем на чьорно, тай аби си сам вимастив сажєв и то єйце аби поклав собі пид лїве плече, тай голий аби си сховав у хаті за комен на пічь, то за дев'єть день, ни вмиваючіси, ни молічіси и ні докого ничьо ни говоречі, викльочів би з того єйця «дев'єтьденника» – чьорта.

Неділя:

Неділя, то Пречеста Діва – Матеръ Божя, урочестий день. Тимунь хто ничьтит неділю, то за це маєт ниспасний гріх, бо за неділю нима покути ні на цім, ні на тим світі, так ек нима покути за дедю тай маму. У неділю ни можна нічьо робити. Навіть ни можна ватру в хаті класти, бо хто кладет ватру у неділю, то парит тов ватров Матір Божу. Хто у неділю рубаєт або тичет шош, то він рубаєт тай тичет тим Матір Божу у тварь. Калічіт тварь светої неділеньки Пречестої Діви. Давні люди у неділю ні бритилиси, ні чеса-лиси, ані ватру в хаті ни клали, бо знали, шо за це є ниспасний гріх.

Так само у неділю гріхово є кудас вибератиси у дорогу з маржинов, а уже таки ни дай то Боже рушети из худобов у полонини у неділю. Розказуют, шо неділя так, ек середа и п'єтниця – сама гро-зит людий тих, шо її ни шенуют. Показуетци жінков тай пужієт усекими напустами тих, шо ни сербуют її. У неділю, у тот час, шо си прав'єт служби Божі по церьквах, то ни можна спати, бо и за це є великий гріх. У неділю ни можна жінці спати разом из чьоловіком, бо ви-так си у них родет діти каліки. Навіть соли давати маржині у неділю – то гріх, бо на це є инча днина у тижни, а ни неділя.

Угадуванє погоди

Гуцули у горах мают віпробовані місця, по иких пизнают – „ике бутет веремеє”. Наприклад кажут: „Єк за Говерлою держитци мрака, то до трьох день буде дожь, або взимі – зима”.

Єк сонце увечьир заходит за чісте небо, то на погоду, а ек за вал – то на дожь.

Єк у слоту є піддерка из заходу сонця – то на погоду.

Єк сонце заходит за грунь, а там видко чьирвонно-темну негуру, то буде буря из дожем.

У Жеб'ю кажут: «Єк Біла Кобила у мраці – то на слоту. Єк за верьхе иметци мрака – то на слоту, и то завідну. Єк рано леже мречь и рівно пидойметци, то на веремнє. А єк пірветци – то на дождь, богдай кіцько-тіцько».

Угадуване погоди по знаках маржини

Худоба йде на верхи и вирикує – то на погоду, головно воли вирикуют и гребут глину ногами, то на веремнє. Єк має бути година, то маржина на паши утікає в потоки. Ховаєтци у лісах.

Єк вівці ни даютьци загонити увечеріх у хлів, то вліті на дождь, а взимі на «зиму».

Єк увечер, до пізна, маржина любит пасти – то на годину, а єк иззарана випретуетци на стоїшя – то на погоду. Єк маржина истресає вухами, то на слоту.

Свиня чюхаєтци у вугов хати и стресає вухами – на годину.

На слоту носит свиня усекий бирліх у хлів.

Кажут, шо кілька раз принесет бирлогу, тільки день (добий) будет слота.

На дождь, худоба утікає під халаші.

Птахы ворожєт

Єк си курка скубет, то на дождь, єк си купаєт у поросі, то на веремнє.

На дождь курка допізна нипає понадвірю. На слоту удень кугути изгуста піют.

Ластівки повисоку літают на веремнє, а попри земню – на дождь.

Єк удень ганя просит у Бога дождю – півкає, то на дождь. Чьорні жонки у лісах півкают на дождь. На слоту – вороня стадами літає, каркотит и сідає на кіле и плоти. Узимі, то на «зиму». Єк пугає пугач, то на лиху годину.

Узимі на «зиму», а уліті на дождь, воробці лізут пид дахи.

Инчі знаки, икі ворожєт погоду

Єк удень на небі показуютьци білі стовбури громовиці (хмар), то тогди, або на другий день, мусит бути дождь из громами.

Єк вітер колотит димом – то на слоту.

Єк шумит ліс и вода у потоках, то на годину.

Перед сходом сонця небо паленіє – на завідну годину.

Єк рано паде студена роса – то на погоду, а єк ни паде роса, то скоро будет дождь.

Небо молодитци на годину.

Хмари на небі, єк си борохкуют, то на слоту.

Єсне и дуже голубе небо – то на велику посуху.

Єк сонце у городі – то на дождь.

Єк сонце мерево світит – на дождь.

Єк йде дождь, а там, де из стріхьи капає, стають бульгучьки – то на слоту, а єк ни стають, то буде погода у скорим чьисі.

Місяць у городі – то на слоту.

Увечер місяць єсний, білий – то на погоду.

Єк новий місяць покажетци тоненький из острими рогами – то на велику и довгу погоду. А єк жовтий, калюхатий, из тупими рогами, то на велику слоту.

Увечер на небі зерниці маленькі – то на погоду.

Єк на небі увечер видко одну дорогу и другу, тай уни ни порозділювані – то на погоду, а єк розділені – то на дождь.

Єк из води вонит рибов – то на повінь.

Єк си умивай рано, а руки шерсткі – то на дождь, а єк гладкі, аж отек масні – то на погоду.

Єк має бути злива и повінь, то плите у воді дуже ховзке.

Єк у веремне вилізає гад на земню, то має бути слота.

Єк на воді избиваєтци шум – то на годину.

Єк уночі несутси блихьи – то на годину.

Єк уліті докучеют мухариці – то на дождь.

Єк овади п'ють коні – то на дождь.
Єк мошка си їст улїті – то на велику слоту.
Єк бжьоли на виконци вулия гутет – то на дождь.
Єк бжьоли слабо літают – то на вітер.
Єк бжьоли злісні – то на годину.
Єк свершьок у хаті цвірскотит низко коло печі – то на годину, а єк під стелинов – то на веремне.
Єк свершьки голосно цвікоте – то на дождь.
Єк клепаєтци косу, а вістре иртевіє – то на дождь.
Єк коса сена – то на веремне, а єк голубіє – то на дождь.
Єк коси блискают у кішни – то на погоду.
Єк при клепаню коса твердне – то на погоду, а єк измнекає – то на дождь.
У коров дійки тверднут на веремне.
Єк людий свербит тіло – то на годину.
Єк удень дуже си дрїмає – то на годину.
Єк си удень дуже позїває – то буде дождь.
Єк си уночі ни хоче спати – то на погоду.
На погоду чьоловік легкий, а на годину отежілий.
Єк гостец тєгне руки и ноги – то на годину.
Єк болет людий крижі, плечя – то на годину.
Єк узимі вода вилїзає поверх ледів – то на «зиму».
Єк вода узимі пропадає під леди – то на морози.
Єк у веремне літом кобилиці чьоронют – то на слоту.
Єк дим стелитци по земни – то буде дождь, а єк йде просто у небо – то буде погода.
Єк жьїба зелена у траві крікотит – то на погоду.
Єк маленька жьїбка крікотит май голоснішше – то на погоду.
Флоєра, скрипка, або трембіта, – на погоду легонько и голосно играют, а на слоту – туго.
Єк си снит, шо женетци маржина за кимос, то на нипогоду.

Єк си комус снит, шо за ним женетци маржина изгори у долину, то хибнет година.

Єк снитци, шо свині докучеют – то на бурю.

Єк узимі снитци товар – то на зиму. Єк си снит коні – то на вітер.

Єк снитци мертвец – то у погоді умрет добра година, а у слоту – лиха година.

Єк навесні заgrimит до Благовішнія, – то на опадь и слоту.

Єк навесні перший раз grimит из сходу, то буде скоро и файна весна, а єк из півночі – то пізна и студена.

Єк у зимі ирвутци замети и сунутци – то будет слотаве літо.

Єк на дворі пригриває, аж проїт, то ше тої днини варко дожою.

Єку понегівнок дожь, то будет йти цілий тиждень, каждой днини.

Єк увечер сонце обідритци – то на погоду.

Єк при заході сонця хмари мідні – то на слоту, а єк червонаві, перегорают – то на погоду.

Єк си небо палит – то на вітер. Єк удень мраки возетци поточінами – то на слоту.

Шухевич В. Гуцульська ноша // Шухевич В. Гуцульщина. Перша і друга частини. Репринтне видання. – Верховина: Гуцульщина, 1997. - 352 с.

Відповідно природі Гуцульщини достроюють і її мешканці свою *ношу* (Tgacht) мальовничо; надто мусить бути убрane Гуцулів легке і коротке, бо їм приходитьcя заєдно перелазити воринє, штрикати по через потоки, спинатися д' горі, всідати на коня, кермувати на тратвах і т. и.

Завсідне мушйньске убрane складаєcя з білої, на грудях отвертої сорочки, яка на шії зібрана вузкою *обшивкою*, а на руках при живчику в вузкі дуди; в округ бедер перевязані *очкурем* або притримувані *букурівєє* (вузким ременем) довгі широкі *поркениці* з грубого, білого полотна, або ширші, червоні суконні *крашеніці* або чорні, часом білі суконні *холошні* — *гачі*; поверх них спадає сорочка від бедер, де обперізує її ремінний *черес*; пазуху сорочки підтягав Гуцул над черес, наслідком чого звисав вона з переду коротше, а з заду 20—30 см. довше; в чересі заткнена люлька, скіряна мошонка, а на довгім ремінці або мосяжних *реківях* (ланьцущку) *бганий* (складаний) ніж. Стопу овиває Гуцул *онучею*, а по ній убирає *постоли*; се бувають або *виробякй* (із скіри без шерсти) або *сирівці* (з скіри сирої з шерстю); як одні так другі суть або на *оба боки морщені*, такі мож на будь котру ногу взяти, або на *один бік морщені*, до вбнраня лише на одну ногу; *носи* (вінці постолів у пальцях) суть завше менше або більше до гори *заклебучені* (задерті); в постолах пороблені *обори* (діри), через які засилені або довгі вузкі *ремінці*, або вовняні *волоки* (шнури) до стяганя постолів; кінці ремінців чи волоків окручені раз по при раз.

Молодші Гуцули носять замісь постолів чоботи з високими холявами, в які запускають кінці крашаниць; до лекшого стяганя чобіт служить *гицлик*, скірянний гудзик вистаючий на зад обцасів. — Поверх сорочки перекидують Гуцули через плече невідступну *табівку* (ремінну торбу), в яку ховають люльку, тютюн, протичку, кресало, кремінь і чір

(губку) або сірники, мошонку, і т. и . На сорочку надівав Гуцул *кентар*,
(білий короткий котушок без рукавів)...